

MICHAŁ J. MIKOŚ

University of Wisconsin-Milwaukee

SYNOWIE HERMESA: PÓLNOCNOAMERYKAŃSCY TŁUMACZE LITERATURY POLSKIEJ

TŁUMACZE UTRZYMUJĄ, ŻE ICH PATRONEM JEST HIERONIM ZE STRYDONU, ŚWIĘTY Kościoła katolickiego, prawosławnego i koptyjskiego, wnikliwy i nieustrudzony tłumacz Pisma Świętego. W swoim czasie¹ postulowałem, by ten honor oddać Hermesowi, z panteonu bogów greckich, który utrwalił się w pamięci potomnych. Jedni uznawali go za zręcznego oszusta obdarzonego magicznymi siłami, drudzy sławili go jako boga muzyki, przypisując Hermesowi wynalezienie liry, jeszcze inni czcili boga jako śpiewaka i barda, patrona sztuki i literatury². Warto też dodać, że wszędobylski Hermes nadzorował gościeńce i skrzyżowania dróg. Kamienie graniczne, z których wedle wierzeń starożytnych miał się ponoć wyłonić, chroniły i wspomagały wszelkich wędrowców, szczególnie na rozstajach nawiedzanych przez duchy. A były to ważne okolice, bowiem właśnie tam miejscowi ludzie spotykali się z sąsiadami lub stamtąd udawali się w obce strony, z merkantylnych lub innych powodów. Hermes prowadził i strzegł podróżników, a także ułatwiał ich kontakty z cudzoziemcami.

Szybkonogi Hermes był zatrudniany jako herold i posłaniec. Ze swoją świętą laską, zwaną *kerykeion* (*caduceus*), godłem heroldów przybywających w celach pokojowych, był mediatorem pomiędzy ludźmi, a także pomiędzy bogami i ludźmi. W roli posłańca Zeusa i królów przenosił ważne informacje, wieści

---

¹ *On Faithful Translations*, w: *Workshop on Translation III*, red. R. Sokolowski, H. Duda and K. Klimkowski, Lublin-Ottawa, TN Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – Slavic Research Group, University of Ottawa, 2003, s. 141–148.

² O Hermesie i wierzeniach z nim związanych pisali m.in.: N.O. Brown, *Hermes the Thief. The Evolution of a Myth*, Madison, WI, University of Wisconsin Press, 1947; L.R. Farnell, *The Cults of the Greek States*, 5 t., New Rochelle, NY, Caratzas Brothers, 1977 oraz L. Kahn, *Hermès passé ou les ambiguïtés de la communication*, Paris, François Maspero, 1978.

i rady. Służył też jako ambasador w tajnych misjach, bowiem celował w przekazywaniu poufnych wiadomości obcym władcom lub narodom. A jako przewodnik dusz do Hadesu, *psychopompos*, Hermes pośredniczył pomiędzy światem żywych i umarłych.

Zygmunt Kubiak, wielki znawca antyku i świetny tłumacz, słał w swej *Mitologii Greków i Rzymian* młodzieńczego i pięknego wędrowca, obutego w skrzydlate sandały, który czuwał nad podróznymi, towarzysząc kupcom, obieżyświatom, włóczęgom, a nawet złodziejom³. Wspomina, że kiedy Hermes sporządził lirę (formingę, gitarę), to „pod jego dłonią zabrzmiała cudownie. Śpiewał do jej wtóru własne poezje, które od razu ułożył”⁴. Był Hermes bóstwem płodności, a także władał magiczną różdżką, zwaną *rabdos*. Był też tajemniczym posłem (*angelos*) i patronem retoryki.

W istocie sam rzeczownik *hermeneus*, w znaczeniu interpretator, pochodzi od Hermesa i wynika z jego roli jako opiekuńczego boga mowy, pisma i handlu wymiennego. Sztuka i nauka interpretacji, szczególnie Pisma Świętego, nazywa się hermeneutyka. Średniowieczne dwujęzyczne księgi, zwane *Hermeneumata*, z glosariuszami i tekstami do czytania, stosowano w szkołach do nauki łaciny i greki⁵.

Biorąc pod uwagę wzniosłe i odpowiedzialne role spełniane przez tego pogodnego i życzliwego boga, znajdziemy w nich wiele przymiotów drogich każdemu tłumaczowi. W naszej pracy, nieodzowna jest zdolność interpretowania zawiłych tekstów, umiejętność przekazywania ważnych posłań oraz takt w pośredniczeniu między kulturami.

Wszak wiemy dobrze, że opanowanie sztuki tłumaczenia wymaga niemal nadprzyrodzonych umiejętności. Tłumacz musi ciągle zmagać się z materią literacką i rozwiązywać encyklopedyczne zagadki. Kazimiera Hłakowiczówna w rozważaniach nad przekładami marzyła o genialnym adiustatorze, który wiedziałby o tym, „jak się w wieku XIX w. dużych polskich domach nazywała kucharka gotująca na ‘drugi stół’? Co to jest ‘gonitwa konwoju’ poprzedzająca w Rosji w latach 1860–1870 wyścig oficerski? Czy gwardia cesarska w Rosji nosiła stale monogram cesarza, czy nie?” Taki wszechwiedzący mędrzec, konkludowała Hłakowiczówna, „wiedziały to wszystko i wiele więcej jeszcze, znały nazwy różnych części kosy, wszystkie rzemyski w uprząży, skład belek w każdej budowie i skład sądów rosyjskich z końca XIX w., znały się na liturgii wszystkich wyznań, na różnych sposobach uprawy roli i przypiekania loków... Byłyby nieomylny i byłby bóstwem

³ Z. Kubiak, *Mitologia Greków i Rzymian*, Warszawa, Świat Książki, 1997, s. 288.

⁴ Tamże, s. 282.

⁵ Patrz B.M. Kaczynski, *Medieval Translations: Latin and Greek*, w: *Medieval Latin: An Introduction and Bibliographical Guide*, red. F.A.C. Mantello i A.G. Rigg, Washington, DC, The Catholic University of America Press, 1996, s. 718–722.

opiekuńczym tłumaczy, nową edycją dobrych bóstw z lat dziecińczych. Wierzyłyby mu się, kochałoby się go...”⁶

Dlatego jest rzeczą jak najbardziej wskazaną, aby Hermes, ambasador między kulturami, został oficjalnie uznany jako patron tłumaczy i interpretatorów. A my, tłumacze, jego następcy, powinniśmy przede wszystkim modlić się o dar posiadania cudownej różdżki i czynienia magicznych sztuk.

Tytuł tego referatu pochodzi z wiersza W.H. Audena pt. *Under Which Lyre. A Reactionary Tract for the Times*⁷. Auden, tłumacz *Romantyczności* Mickiewicza, podkreśla w nim inne przymioty Hermesa. Mówi mianowicie o odwiecznym kontraście między Hermesem i Apollinem, a także między ich akolitami, szczególnie na amerykańskich uniwersytetach po wojnie. Ducha tego kontrastu oddaje wiernie poniższa zwrotka:

The sons of Hermes love to play
And only do their best when they
Are told they oughtn't;
Apollo's children never shrink
From boring jobs but have to think
Their work important.

Dzieci Hermesa lubią zabawę,
Sięgają szczytów gdy mają sprawę
Z czymś zakazanym;
Dzieci Apolla nie unikają
Przyziemnych robót, bo uważają
Ich trud jest wszystkim.

Auden twierdzi, że synowie Hermesa wykazują przekorną chęć zabawy, w odróżnieniu od uczniów Apollina, którzy gotowi są do wykonywania nudnych zajęć, uznawanych za bardzo ważne tylko przez nich samych. Podkreśla, że młodzi ludzie mogą iść w ślady błyskotliwego Hermesa lub napuszonego Apollina. Nawołuje studentów do odrzucenia władzy Apollina, bowiem pod jego panowaniem prawda zostaje zastąpiona przez „praktyczną wiedzę”, a władza staje się despotyczna. Stawia im natomiast za wzór Hermesa, ponieważ pod jego opieką uniwersytet stoi na straży wolności i życia wewnętrznego, których wyrazem jest poezja.

Taka postawa wymaga samotnej pracy skazanej często na zapomnienie i głębokiego przekonania o wartości słów przełożonych z mało znanego języka. Taki właśnie trud podjęli ci uczniowie Hermesa, którzy poświęcili się tłumaczeniom polskiej poezji, prozy i dramatu na władny język angielski.

Kim są synowie (i córki) Hermesa w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie? Ich lista⁸ jest długa. Znalazło się na niej przeszło trzysta nazwisk i prawdopodobnie

⁶ K. Iłakowiczówna, *Kilka słów o przypadkowych tłumaczeniach*, w: *O sztuce tłumaczenia*, red. M. Rusinek, Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1955, s. 243.

⁷ W.H. Auden, *Under Which Lyre. A Reactionary Tract for the Times*, Harvard, Phi Beta Kappa Poem, 1946. Na wiersz ten zwrócił mi uwagę Profesor Jim Shey, mój uniwersytecki kolega, kiedy przygotowywałem ten referat, za co składam mu serdeczne podziękowania. Dziękuję także Profesorowi Jerzemu Świechowi za cenne uwagi, które wpłynęły na treść tego artykułu [tłum. fragmentu moje – M.J.M.].

⁸ M.J. Mikoś, *Zarys historii polonistyki w Ameryce Północnej*, w: *Literatura polska w świecie, t. II: W kręgu znawców*, red. R. Cudak, Katowice, Wyd. Gnome, 2007, s. 207, 220–221.

nie jest kompletna. Pierwsze próbki tłumaczenia polskiej literatury ogłosił drukiem James Gates Percival (1795–1854), ekscentryczny i dziś zapomniany poeta amerykański. Były to parafrazy sonetu XVII z *Sonetów krymskich* Mickiewicza oraz krótkie fragmenty poematu *Jan Bielecki* (I) i romansu poetycznego *Żmija* (Pieśń I) Słowackiego⁹. Inni tłumacze to m.in. Martha Walker Cook, autorka *The Undivine Comedy and Other Poems* Krasieńskiego¹⁰ i trzy tłumaczk powieści Kraszewskiego: Linda Da Kowalewski, Meta de Vere, Matthew Carey¹¹.

Jednakże prawdziwym pionierem przekładów z literatury polskiej na angielski w Ameryce był Jeremiah Curtin (1835–1906) z Greenfield w stanie Wisconsin. Autor wielu książek, wśród nich *Myths and Folk Lore of Ireland* oraz *The Mongols*, Curtin zyskał największe uznanie dzięki swym tłumaczeniom na język angielski prawie wszystkich utworów Sienkiewicza, a także *Faraona* Prusa i *Argonautów* Orzeszkowej. W pracy towarzyszyła mu żona, Alma Cardell Curtin. Jej dziennik i listy, przechowywane w Towarzystwie Historycznym Okręgu Milwaukee, rejestrują niemal dzień po dniu wiele szczegółów z życia państwa Curtinów, ich metod pracy oraz stanu finansów. Co ważniejsze, przedstawiają polskie środowisko literackie oraz rysują interesujący, choć wycinkowy obraz życia w Polsce na przełomie wieków¹².

Curtin był rusofilem i do języka polskiego oraz powieści Sienkiewicza dotarł poprzez język rosyjski¹³. W pracy nad *Trylogią* posługiwał się na początku tekstem rosyjskim. Po polsku czytał wprawdzie i rozumiał dobrze, nie na tyle jednak, aby uniknąć błędów. Popelniał je najczęściej przy transliteracji polskich nazwisk i miejsc oraz zwrotów idiomatycznych. Na przykład, w wersji Curtina, Kmicic to ‘Kmita,’ Wiśniowiecki to ‘Vishnyevetski,’ a Biała Cerkiew to ‘Belaya Tserkoff.’ Nie wiedział, jak przełożyć wyrażenia typu „czołem,” „mruknął pod nosem” lub „spytał z głupia frant Wołodyjowski.” Biorąc pod uwagę ograniczoną znajomość języka przez tego Amerykanina, w momencie kiedy zaczynał tłuma-

⁹ J.G. Percival, *The Poetical Works of James Gates Percival with a Biographic Sketch*, t. 2, Boston, Ticknor and Fields, 1859, II, s. 278–279, 285–286, 286.

¹⁰ Z. Krasieński, *The Undivine Comedy, and Other Poems*, przeł. M. Walker Cook, Philadelphia, J.B. Lippincott & Co., 1875. Książka ta, reklamowana jako „the first specimens of modern Polish poetry as yet given to American readers”, ze wstępem, biografią Krasieńskiego, analizą sztuki i esejem Juliana Klaczki pt. *Polish Poetry in the Nineteenth Century*, została przełożona z niemieckiego i francuskiego.

¹¹ J. Kraszewski, *The Princess and the Jew*, przeł. Miss Meta de Vere, New York, G. Munro, c. 1889; *The Jew*, przeł. L. da Kowalewski, New York, Dodd, Mead, c. 1890 oraz *Iermola*, przeł. Mrs. Matthew Carey, New York, Dodd, Mead, 1891.

¹² Związki Curtinów z Sienkiewiczem i Polską opisałem w książce: *W pogoni za Sienkiewiczem. Z odnalezionych dzienników Almy Curtin*, Warszawa, Constans, 1994.

¹³ O Curtinie, jako o tłumaczu *Trylogii*, pisałem w artykule *Sienkiewicz's Trilogy According to Jeremiah Curtin: Materials from the Milwaukee County Historical Society*, „Polish Review”, XXXVI, 4, 1991, 421–434.

czyć *Trylogię*, następnie pośpiech, z jakim wysyłał swe przekłady do druku, wreszcie słabą znajomość polskiej historii i kultury, trudno się dziwić niedociągnięciom jego tłumaczeń. Nawet według dziewiętnastowiecznych wymagań, akademickie i językowe przygotowanie Curtina do tłumaczeń z polskiego było niewystarczające.

Należy jednak przyznać, że dzięki swym przekładom *Trylogii* i innych powieści, Curtin dokonał tyle, co nikt przed nim. Z podziwu godną energią i pracowitością zajął się tłumaczeniami z języka polskiego, a jego dzieła translatorskie są mimo swych braków do dziś czytelne i zadziwiająco wierne w stosunku do oryginału. Co najważniejsze, Curtin był pierwszym Amerykaninem, który zainteresował się programowo literaturą polską i przyczynił do entuzjastycznego przyjęcia powieści i nowel Sienkiewicza przez amerykańskich i angielskich czytelników.

Jego następcą, William R. Noyes (1873–1952), był absolwentem anglistyki na Uniwersytecie Harwardzkim. Jednym z jego profesorów był Leo Wiener (1862–1939) z Białegostoku, w 1897 roku zaangażowany jako pierwszy tytułarny profesor sławistyki w Ameryce do prowadzenia zajęć, między innymi, z rosyjskiego i polskiego. W 1901 roku Noyes uzyskał pracę w Berkeley, gdzie podjął się tłumaczeń *Księgi Psalmów* i *Nowego Testamentu*. Stworzył tam Wydział Sławistyki i nauczał języka rosyjskiego, a potem polskiego i polskiej literatury.

Zasługi Williama Noyesa dla literatury polskiej są trudne do przecenienia. W ciągu swej wieloletniej pracy uniwersyteckiej, przełożył na angielski *Pana Tadeusza* i *Konrada Wallenroda*¹⁴. Zorganizował też zespół tłumaczy, do którego należeli: Florence Noyes, Josephine Carrol Brown, Dorris Durst, Hazel Halma Havermale, Watson Kirkconnell, Jewell Parish, Marjorie Beatrice Peacock, Dorothea Prall Radin, Dorothy Todd i Benjamin Collins Boodbury. Pod jego kierunkiem zespół ten, w różnych składach, przełożył *Irydion* Krasieńskiego oraz utwory Kochanowskiego, Mickiewicza, Słowackiego, Fredry i Wyspiańskiego¹⁵. Osobno już Watson Kirkconnell wydał swój przekład *Pa-*

¹⁴ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz; or, The Last Foray in Lithuania*, przeł. G.R. Noyes, New York, E.P. Dutton & Co., 1917 oraz *Konrad Wallenrod and Other Writings*, przeł. G.R. Noyes, D. Prall Radin i J. Parish, Berkeley, University of California Press, 1925.

¹⁵ Z. Krasieński, *Iridion*, przeł. F. Noyes, red. i wstęp G.R. Noyes, New York, Samuel French, 1925; J. Kochanowski, *Poems by Jan Kochanowski*, red. G.R. Noyes, przeł. D. Prall Radin i inni, Berkeley, University of California Press, 1928; A. Mickiewicz, *Forefathers' Eve (prologue and scenes I–V)*, red. G.R. Noyes, przeł. D. Prall Radin, London, School of Slavonic Studies, 1925; J. Słowacki, *Anhelli*, wstęp G.R. Noyes, przeł. D. Prall Radin, London, G. Allen and Unwin, 1930; J. Słowacki, *The Father of the Plague-Stricken at El-Arish*, przeł. G.R. Noyes, London, Eyre and Spottiswoode, s.d.; A. Fredro, *Ladies and Hussars*, przeł. F. Noyes i G.R. Noyes, New York, Samuel French, 1925; S. Wyspiański, *Meleager, A Tragedy*, przeł. F. Noyes i G.R. Noyes, Berkeley, University of California Press, 1933; S. Wyspiański, *Protesilas and Laodamia*, wstęp W. Borowy, przeł. G.R. Noyes i E. Clark, London, Eyre and Spottiswoode, 1933.

na *Tadeusza* oraz antologię poezji zatytułowaną *A Golden Treasury of Polish Lyrics*¹⁶.

Następcami Noyesa i kalifornijskiego zespołu był profesor Arthur P. Coleman oraz jego żona Marion. Arthur Coleman był pierwszym Amerykaninem niesłowiańskiego pochodzenia, który w 1925 roku otrzymał doktorat ze slawistyki i w 1928 roku został wykładowcą w Columbii, gdzie poświęcił się nauczaniu języka polskiego i tłumaczeniom. Wśród licznych prac Colemanów znalazły się przekłady *Ślubów panińskich* i *Zemsty* Fredry, *Flisa* Klonowicza, *Marii* Malczewskiego, *Balladyny*, *Marii Stuart* i *Mazepy* Słowackiego oraz *Pana Tadeusza* prozą¹⁷. Oprócz tego wydali kilka antologii¹⁸ oraz bibliografie polskiej literatury i utworów Mickiewicza w języku angielskim¹⁹.

Wraz z przyływem powojennej emigracji, liczba instytucji i programów polskich na uniwersytetach amerykańskich powoli wzrastała. Wzrosła też ilość przekładów z literatury polskiej. Duża w tym zasługa znawców i badaczy literatury polskiej, jak David Welsh, Harold Segel czy Daniel Gerould. David Welsh ogłosił drukiem monografię o Kochanowskim, Krasickim i Mickiewiczu oraz książki o Sienkiewiczowskiej powieści historycznej i o *Trylogii*, a następnie poświęcił się przekładom powieści, szczególnie z literatury współczesnej. Na początku przetłumaczył *Złego* i *Siedem dalekich rejsów* Tyrmanda oraz eseje z „Kultury”, a następnie *Matkę Królów* Kazimierza Brandysa, *Popiół* i *diament* Andrzejewskiego, *Wyspę ocalenia* Odojewskiego, *Sennik współczesny* Konwickiego, *Czarny*

¹⁶ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz, or the Last Foray in Lithuania*, przeł. W. Kirkconnell, New York, Polish Institute of Arts and Sciences of America, 1949 i *A Golden Treasury of Polish Lyrics*, red. W. Kirkconnell, wstęp R. Dyboski, Winnipeg, The Polish Press Ltd., 1936.

¹⁷ A. Fredro, *Maidens' Vows; or, The Magnetism of the Heart*, przeł. A.P. Coleman i M.M. Coleman, Schenectady, NY, Electric City Press, 1940; A. Fredro, *Vengeance*, przeł. M. Bamforth Hubert, red. i wstęp M.M. Coleman, Cambridge Springs, PA, Alliance College, 1957; F. Klonowicz, *The Boatman; a Voyage Down the Vistula from Warsaw to the Green Gate of Danzig; a Poem*, przeł. M.M. Coleman, wstęp M.E. Osborn, Cambridge Springs, PA, Alliance College, 1858; A. Malczewski, *Marya. A Tale of Ukraine*, przeł. A.P. Coleman i M.M. Coleman, Schenectady, NY, Electric City Press, 1935; J. Słowacki, *Balladyna*, przeł. M.M. Coleman z W. Twardowskim, Cambridge Springs, PA, Alliance College, 1960; J. Słowacki, *Mary Stuart*, przeł. A.P. Coleman i M.M. Coleman, Cambridge Springs, PA, Alliance College, 1937; J. Słowacki, *Mazepa*, przeł. M.M. Coleman., Cheshire, Cherry Hill Books, 1966; A. Mickiewicz, *Zosia and Thaddeus; or an Ancient Feud; a Prose telling of Pan Tadeusz*, przeł. M.M. Coleman, Cheshire, Cherry Hill Books, 1974.

¹⁸ M.M. Coleman, *The Polish Land. Ziemia polska; An Anthology in Prose and Verse*, Trenton, White Eagle Publishing Co., 1943; M.M. Coleman i H. Nagórka, *Mazovian Melody; Translations of Prose and Verse on Mazovian Themes*, New York, Klub Polski, Columbia University, 1948; M.M. Coleman, *The Polish Poets in Music*, Cheshire, Cherry Hill Books, 1962.

¹⁹ M.M. Coleman, *Polish Literature in English Translation*, Cheshire, Cherry Hill Books, 1963; A.P. Coleman i M.M. Coleman, *Mickiewicziana: Articles, Translations, Bibliographies of Interest to Students of Mickiewicz*, New York, Klub Polski, Columbia University, 1946; M.M. Coleman, *A World Remembered. Tales and Lore of the Polish Land*, Cheshire, Cherry Hill Books, 1965.

potok Leopolda Buczkowskiego, *Disneyland Dygata i Lalkę Prusa*²⁰. Segel, autor kilku prac o renesansowej kulturze i myśli politycznej w Polsce, encyklopedycznych publikacji, na przykład *The Columbia Guide to the Literatures of Eastern Europe since 1945* i antologii, takich jak *The Baroque Poem* i *Stranger in Our Midst: Images of the Jew in Polish Literature* (obydwie z własnymi tłumaczeniami), przełożył nadto pięć komedii Fredry oraz *Nie-Boską komedię* Krasińskiego i *Fantazego* Słowackiego²¹. Natomiast Daniel Gerould, znawca europejskiego teatru awangardowego i autor bibliografii polskich sztuk w tłumaczeniu na angielski²², poświęcił się głównie twórczości Witkacego, dokonując przekładów (czasami jako współautor) prawie wszystkich jego sztuk²³.

Wraz z wyborem metropolity krakowskiego Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową w 1978 roku i narodzinami potężnego ruchu Solidarności, który wstrząsnął strukturą systemu komunistycznego, a następnie przyczynił do jego upadku, wzrosło zainteresowanie Polską i miejscem kultury polskiej w świecie. Literatura polska zyskała na popularności, a nazwiska takich poetów, jak Czesław Miłosz, Zbigniew Herbert, Tadeusz Różewicz i Wisława Szymborska stały się dzięki przekładom głośne na świecie. Niemala w tym zasługa Miłosza, który w swej pracy przekładowej znalazł partnerów wśród kalifornijskich poetów i studentów.

²⁰ L. Tyrmand, *The Man with the White Eyes*, przeł. D.J. Welsh, New York, Knopf, 1959; L. Tyrmand, *The Seven Long Voyage*, przeł. D.J. Welsh, London, Michael Joseph Ltd., 1959; „Kultura” *Essays*, red. L. Tyrmand, przeł. D.J. Welsh, New York, Free Press, 1970; K. Brandys, *Sons and Comrades*, przeł. D.J. Welsh, New York, Grove Press, 1961; J. Andrzejewski, *Ashes and Diamonds: a Novel*, przeł. D.J. Welsh, London, Weidenfeld and Nicolson, 1962; W. Odojewski, *Island of Salvation*, przeł. D.J. Welsh, New York, Harcourt, Brace & World, 1965; T. Konwicki, *Dreambook of Our Time*, przeł. D.J. Welsh, Cambridge, Mass, M.I.T. Press, 1969; L. Buczkowski, *Black Torrent*, przeł. D.J. Welsh, Cambridge, Mass, M.I.T. Press, 1969; S. Dygat, *Cloak of Illusion*, przeł. D.J. Welsh, Cambridge, Mass, M.I.T. Press, 1969; B. Prus, *The Doll*, przeł. David J. Welsh, New York, Twayne Publishers, 1972.

²¹ H.B. Segel, *The Baroque Poem*, New York, Dutton, 1974; H.B. Segel, *Stranger in Our Midst: Images of the Jew in Polish Literature*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1996; A. Fredro, *The Major Comedies of Aleksander Fredro*, przeł. ze wstępem i przypisami H.B. Segel, Princeton, Princeton University Press, 1969; H.B. Segel, *Polish Romantic Drama. Three Plays in English Translation*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1977.

²² D.C. Gerould, *Polish Plays in Translation: an Annotated Bibliography*, New York, CASTA, 1983.

²³ *Twentieth-Century Polish Avant-garde Drama: Plays, Scenarios, Critical Documents*, red. D.C. Gerould, wstęp i przeł. z E. Gerould, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1977; S.I. Witkiewicz, *The Water Hen*, przeł. D.C. Gerould i C.S. Durer, „First Stage” 1967/68, t. VI, 2, 86–102; S.I. Witkiewicz, *Tropical Madness: Four Plays*, przeł. D. i E. Gerould, wstęp M. Esslin, New York, Winter House, 1972; S.I. Witkiewicz, *Belzebub Sonata*, red. i przeł. D. Gerould i J. Kosicka, New York, Performing Arts Journal Publications, 1980; S.I. Witkiewicz, *The Madman and the Nun and The Crazy Locomotive; Three Plays, including The Water Hen*, red. i przeł. D.C. Gerould i C.S. Durer, wstęp Jan Kott, New York, Applause, 1993; S.I. Witkiewicz, *Country House*, przeł. D.C. Gerould, Amsterdam, Harwood Publishers, 1997; S.I. Witkiewicz, *Mr. Price, or Tropical Madness; and, Metaphysics of a Two-headed Calf*, red. i przeł. D. Gerould, London, New York, Routledge, 2002.

I tak pośród tłumaczy poezji i prozy, zarówno jego własnej, jak i innych autorów, znaleźli się, między innymi: Robert Haas, Peter Dale Scott, Leonard Nathan, Lillian Vallee, Richard Lourie, Louis Iribarne oraz Madeline Levine.

Lillian Vallee rozpoczęła od tłumaczeń, wraz z autorem, wierszy Miłosza, które ukazały się w tomie *Bells in Winter*. Następnie przełożyła dwa tomy esejów Kota, *Dzienniki Gombrowicza*, zbiór opowieści *Bezrobotny Lucyfer* Aleksandra Wata i dwa tomy esejów Zagajewskiego. Richard Lourie przetłumaczył *Widzenia nad Zatoką San Francisco* Miłosza, *Miesiące* Kazimierza Brandysa, *Mój wiek* Wata, *Kompleks polski*, *Małą apokalipsę*, *Wschody i zachody księżycy* oraz *Bohini* Konwickiego, a także *Zwycięstwo* Grynberga, *Mszę za miasto Arras* Szczypiorskiego i *Króla Maciusia Pierwszego* Janusza Korczaka. Z kolei Louis Iribarne dokonał przekładów *Nienasyceń* Witkacego, *Kataru* i *Opowieści o pilocie Pirxie* Lema, *Ślubu* i *Operetki* Gombrowicza, a także *Doliny Issy* i *Ziemi Ulro* Miłosza. Wśród licznych przekładów dokonanych przez Madeline Levine należy wymienić *Bal w operze* Tuwima, *Pamiętnik z powstania warszawskiego* Białoszewskiego, eseje Miłosza *Zaczynając od moich ulic* i *Abecadło*, dziennik *Rok myśliwego* i korespondencję z Andrzejewskim pt. *Legenda nowoczesności*, reportaże *Taniec na cudzym weselu* i *Dowody na istnienie* Hanny Krall oraz *Chleb rzucony umarłym* Bogdana Wojdowskiego. Michael Kandel, tłumacz opowiadań i powieści Lema (*Cyberiada*, *Wysoki zamek*, *Głos pana*, *Doskonała próżnia*, *Dzienniki gwiazdowe*, *Kongres futurologiczny*, *Ze wspomnień Ijona Tichego* i *Pamiętnik znaleziony w wannie*), przełożył także *Weisera Dawidka* i *Opowiadania na czas przeprowadzki* Pawła Huellego²⁴.

Bogdana Carpenter zredagowała dwujęzyczną antologię pierwszych czterech stuleci polskiej poezji pt. *Monumenta Polonica*, do której przetłumaczyła z Johnem Carpenterem dwie trzecie tekstów. Przełożyli następnie główne dzieła Herberta, takie jak: *Pan Cogito*, *Raport z oblężonego miasta* i *inne wiersze*, *Elegia na odejście*, *Martwa natura z wędzidłem*, *Labirynt nad morzem*, *Król mrówek* i kilka tomów *Poezji wybranych*.

Poezje Różewicza tłumaczyli w Ameryce Północnej Victor Contoski, Magnus Kryński z Robertem Maguire, Edward Czerwinski, Richard Sokolowski, a ostatnio Bill Johnston. Clare Cavanagh zredagowała i przełożyła ze Stanisławem Barańczakiem większość wierszy w antologii *Polish Poetry of the Last Two Decades of Communist Rule: Spoiling Cannibals' Fun*. Razem też przełożyli trzy wybory poezji Wisławy Szymborskiej. Następnie już sama dokonała tłumaczeń wyboru felietonów Szymborskiej *Lektury nadobowiazkowe* oraz sześciu tomów poezji

²⁴ Większość bibliograficznych not dotyczących prac tych i pozostałych tłumaczy można znaleźć w mojej książce *Polish Literature from 1918 to 2000. An Anthology*, Bloomington, Slavica Publishers, 2008, s. 185–190 i 471–485.

i prozy Zagajewskiego, między innymi: *Trzej aniołowie*, *W cudzym pięknie*, *Obrona żarliwości*.

Do licznych przekładów Billa Johnstona należą: *Grzechy dzieciństwa i inne opowiadania* Prusa, *Wierna rzeka i Przedwiośnie* Żeromskiego, *Bakakaj i Wspomnienia polskie* Gombrowicza, poezje Baczyńskiego, opowiadania Herlinga-Grudzińskiego oraz *Autoportret z kobietą* i *Złović cień* Szczypiorskiego, *Inne rozkosze* i *Pod mocnym aniołem* Pilcha, *Sny i kamienie* i *Tryby* Magdaleny Tulli, *Dziewięć* Stasiuka i wiersze Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego. Michał Mikoś wydał w latach 1992–2008 sześciotomową historię i antologię literatury polskiej od jej początków do roku 2000, dwujęzyczną antologię poświęconą literaturze polskiej do końca osiemnastego wieku, a także osobne wybory poezji Kochanowskiego, Mickiewicza i Słowackiego.

Już sama lista tłumaczy wymienionych w tym przeglądowym artykule wskazuje na to, że w pracy przekładowej z literatury polskiej na angielski główną rolę odgrywali profesorowie polonistyki na uniwersytetach. Ta dominacja potwierdza jedną z zasad współczesnej teorii przekładu, która głosi, że praca tłumacza odpowiada rygorom pracy naukowej. Notoryczne przypadki amatorskich przekładów na angielski, na przykład powieści Thomasa Manna (przez Helen Lowe-Porter) i Lwa Tołstoja (przez Constance Garnett), pełne błędów, opuszczeń i przeinaczeń, które wynikły z niedostatecznej znajomości niemieckiego i rosyjskiego, pokazały wyraziście, dlaczego w pracy przekładowej nieodzowne jest filologiczne podejście oparte na językowej, kulturowej i historycznej analizie słów i tekstów. Podejście takie zaś wymaga wszechstronnego przygotowania akademickiego w duchu hermeneutyki, czyli nauki i umiejętności interpretacji tekstów literackich i źródeł historycznych.

W przeglądzie tym wymieniłem tylko czterdziestu tłumaczy. Jednak to głównie dzięki wysiłkom tych osób i pozostałych tłumaczy, polska poezja i proza znalazły miejsce w amerykańskich i kanadyjskich bibliotekach, księgarniach i uczelniach. Kiedy dodamy jeszcze przekłady na angielski dokonane poza Ameryką Północną, nieomawiane w tym artykule, uświadomimy sobie lepiej, jak wiele entuzjazmu i zaangażowania wykazali wierni wyznawcy Hermesa w dzieło pośredniczenia pomiędzy kulturami.

Prof. dr Michał J. Mikoś, University of Wisconsin-Milwaukee, Department of Foreign Languages and Linguistics. Autor przeszło 70 artykułów z literatury polskiej, językoznawstwa i kartografii oraz pierwszego programu komputerowego do nauczania języka polskiego *Polish Vocabulary and Grammar*. Autor 13 książek, m.in., *Early Maps of Poland (1508–1772) in the American Geographic Collection*, *W pogoni za Sienkiewiczem* i sześciotomowej historii i antologii literatury polskiej od jej początków do roku 2000. Laureat nagrody Polskiego PEN Clubu za tłumaczenia literatury polskiej na angielski.

W serii *Literatura polska w świecie* opublikował: *Zarys historii polonistyki w Ameryce Północnej* (t. 1, *W kręgu znawców*).

THE SONS OF HERMES: NORTH AMERICAN TRANSLATORS OF
POLISH LITERATURE

Mythical Hermes, messenger of the gods, was also venerated by the Greeks as a protector of travelers, facilitator of border crossings, and a patron of music and poetry. As a lover of the arts and a mediator between cultures, Hermes is a fitting patron for those who strive to transmit literary works across linguistic boundaries.

The article presents a historical overview of translators who brought Polish literature to the attention of North American readers. Jeremiah Curtin, followed by George Noyes, Arthur Coleman and Marion Coleman first introduced Americans and Canadians to popular Polish poets and novelists. Later generations of translators, many of whom were also scholars or writers, made a broader selection of Polish authors accessible to their countrymen. Their translations encompass works by Jan Kochanowski, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Cyprian Kamil Norwid, Ignacy Krasieński, Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus, Stanisław Reymont, Witold Gombrowicz, Stanisław Witkacy, Sławomir Mrożek, Stanisław Różewicz, Zbigniew Herbert, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska, and other contemporary authors. The body of work is still expanding.